

PÄIVI LIPPONEN

Ihmisyyden vuoksi

Romaani

WSOY

Päivi Lipponen

IHMISYYDEN
VUOKSI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© PÄIVI LIPPONEN JA WSOY
978-951-43357-7
PAINETTU EU:SSA

*”Ne jotka eivät muista mennyttä
ovat tuomittuja toistamaan sen.”*

– GEORGE SANTAYANA

PROLOGI

1944

Vlad kyyristyi, painoi päänsä sammaleeseen. Kranaatin räjähdys repi kuuloa ja liekin leimahdus sokaisi. Kivet ropisivat metallikypärään. Multa työntyí suuhun. Edellä kulkenut sotilastoveri repesi kahtia sirpaleen lävistämänä nopeudella, jota Vladin oli vaikea käsittää.

Sotilastoveri Andreita ei ollut enää, mutta Vlad eli.

Hevonen hirnautti, ja heilautti vaaleaa harjaansa komeassa kaarella. Sairasvaunun puiset pyörät kirskahduttivat, liike pysähtyi. Lääkintämiehet tarttuivat hiekan ja veren tuhrimaan sotilaspaitaan ripein ottein.

– Yksi, kaksi, nosto.

Mies laskettiin Ailan eteen. Puna-armeijan tykistökeskitys tärisytti maata. Aila nyppi havunneulaset ja kaarnanpalat sotilaan haavasta ja painoi vanulla nuorukaisen kaulavaltimoa yrittäen tyrehdyttää vuodon. Aila tarrautui molemmin käsin sotilaan rinnukseen.

– Älä kuole.

Judith kurkisti laboratorion ikkunasta. Auton irtolava kallistui, ja pudotti lapset tulihautaan. Pieni poika piti kädellään lavan reunasta, hänen suunsa nipistyi ponnistuksesta viivaksi, mutta ote ei pitänyt. Lapsi mätkähti kuopan reunalle ja yritti ryömiä pois liekeistä. SS-vartija törkkäsi kepillä karkuria rintaan. Poika ei antanut periksi, vaan pyrki sinnikkäästi pakoon. Vartija nosti kätensä. Piiska viuhahti pojan ohimoon niin kovalla voimalla, että keppi katkesi. Lapsen ilme vääristyi ja hän putosi tuleen.

Kuopasta kuuluvat avunhuudot vaimenivat tulen rätinäksi.

Vartija pyöritteli kädessään katkennutta keppiään ja nakkasi sen tuleen. Kiukustuneena hän potkaisu tyhjän bensiinikanisterin kauemaksi. Judith kangistui ja siristi katsettaan. Hän tunsi miehen.

Kuumuus, palavan lihan imelä tuoksu ja polttoaineen katku sekoituivat toisiinsa. Haju luikerteli sisälle huoneeseen. Judith ei uskaltanut liikahtaa sulkeakseen ikkunan.

Kävellessään takaisin autolle vartija pyyhki hikistä otsaansa hihansuuhun ja vilkaisi toveriaan.

– *Kommst du? Wir müssen essen.*¹

Pietari 2010

Sadepisarat ropisivat peltiräystästä vasten. Vlad katseli huoneen ainoasta ikkunasta harmaita pilvimassoja, jotka lepäsivät peittona tornitalojen yllä. Yhdeksännessä asuinkerroksessa Vlad koki olevansa lähellä taivasta. Alhaalla katutasolla hän näki kirjavat leikkipuistokarusellit. Ne olivat seisahtuneet paikoilleen, eikä lapsia ollut missään. Märkä asfaltti kiilsi mustana.

Vlad kuulosteli kerrostalon hiljaisuutta. Ei sulkeutuvia ovia, ei kii-ruhtavia askelia, ei hissivaijereiden kolinaa.

Eletyt kahdeksankymmentäviisi vuotta olivat kumartaneet Vladin selän. Hartioiden leveys, käsivarsien vahvuus ja suurten kämmenten suonikkuus paljastivat ankaran työnteon. Näitä käsiä Anouska oli iltaisin ennen nukahtamistaan silittänyt.

Tuota kosketusta Vlad kaipasi.

Asunto oli pieni ja vaatimaton, mutta yksinäisen miehen kodiksi hyvässä järjestyksessä. Mikäli vieraita kävi, pöytä nostettiin ikkunan edestä keskelle huonetta. Matalaa seinätasoa koristi Anouskan kuva. Hyllyssä Vlad säilytti edelleen Anouskalle kuuluneita klassikkoteoksia: Tsehovin *Kirsikkapuistoa* ja Tolstoin *Anna Kareninaa*. Kuinka Anouska olikaan niitä rakastanut.

1 MTV 23.1.2016/ Annani Silovits Petko.

Vlad asteli pöydän ääreen, tarttui tuolin selkänojaan ja istuutui. Ei hän ollut nuorempana pohtinut vanhenemista, yksinäisyyttä eikä katsonut taaksepäin. Oliko hän osannut unelmoida ja tavoitella haaveita? Vai oliko hän vain antanut asioiden tapahtua?

Nyt oli myöhäistä valita toisin.

Ehkä asioiden hyväksyminen kapinoimatta oli ollut hänen selviytymiskeinonsa.

Vlad käänteli edessään valkoista kirjekuorta. Naisen käsialalla kirjoitettu osoite, postileimassa sana Suomi. Tyttären ja lapsenlapsen kanssa viestiteltiin sähköpostin avulla.

Halusiko hän avata kirjeen? Menettäisikö hän mielentyyneytensä? Hankalien kysymysten esittäjät hän oli vaientanut lausumalla Mihail Lermontovin runoja. Niin hän oli pärjännyt.

Hyvä Vlad,

Kirjeeni saattaa yllättää sinut.

Kohtasin nimesi, kun luin todistajaluetteloa syksyllä alkavasta oikeudenkäynnistä Auschwitzin vartijana toiminutta Hans Müllerää vastaan. Minä tunsin Hansin.

Löysin osoitteesi. Olen hyvin iäkäs ja nyt jo huonossa kunnossa. Rohkenin ottaa sinuun yhteyttä, sillä olen tulossa Pietariin. Aion matkustaa junalla Siperian rautatietä pitkin Naushkin työleirille ennen oikeudenkäynnin alkua. Tarkoitukseni on käydä katsomassa edesmenneen kihlattuni Franzin vankileiriä.

Tapaisin mieluusti sinua.

Parhain terveisin,

Aila-Siskosi

Vlad poimi valokuvan, jossa nuori mies lippalakki päässä katsoi kiihkeästi kameraan.

– Isä, Vlad kuiskasi.

Vladin selkä painui aavistuksen verran entistä köyrympään, hengitys salpautui. Seinäkellon mekaaninen raksutus syvensi huoneen pysähtynyttä tunnelmaa. Muistikuva isästä heräsi. Kiihkeä, riehakas ja voimakas hän oli.

Avain kääntyi lukossa. Isä-Dima astui eteiseen, hymyili leveästi. Lakki lensi kaaressa seinään kiinnitettyyn vaatepuuhun. Vlad ja Veli-Lev juok-

sivat kilpaa isän syliin. Isä levitti käsivartensa, kaappasi molemmat pojat halaukseen. Yhdessä he hiipivät äidin taakse. Isä suuteli äitiä korvan alle kaulaan. Äiti värähti ja hänen naurunsa helisi yhteisestä mielihyvästä. Äiti tuoksui vaniljalle ja omenalle.

Mutta se oli ollut viimeinen kerta isän sylissä. Seuraavina viikkoina äiti ja isä olivat istuneet päät vastakkain ruokapöydän ääressä ja kuiskineet toisilleen. Kun Vlad oli näyttänyt piirustustaan rakkaasta Stalinista, isä oli vain nyökännyt hajamielisesti ja pörröttänyt Vladin tukkaa. Sitten koitti yö, jolloin Vlad oli herännyt tavaroiden kolahteluun. Asunnossa oli vieraita miehiä, ja isä seisoj avuttomana keskellä huonetta päällysvaatteissaan. Vlad tarttui isästä kiinni, pyyhki vuotavan nenänsä tämän housunlahkeeseen eikä päästänyt irti ennen kuin oli pakko.

Enemmän kuin ihmisikä oli kulunut noista hetkistä. Sota ja vaino olivat tuhonneet valokuvat ja esineet, joita äiti oli koskenut tai isä pitänyt mukana reissuillaan. Vuosien kuluessa muistikuvatkin haalistuivat ja kaipaus turtui. Kirjeen tuoma kuva oli ainoa tarina hänen kadonneesta lapsuudestaan.

Menetyksen todellisuus valahti läsnäolevaksi. Vlad pyyhki kyyneleen silmäkulmastaan. Hän ei halunnut elää läpi ahdistusta, kun ystävät nääntyivät saarrossa tai sotilastoverit kuolivat turhissa taisteluissa. Hän ei halunnut herätä aamuun, kun sodan rampauttamat toverit nostettiin kuorma-autoon ja vietiin pois.

Vlad poimi hyllyltä Anouskan kuvan. Rintamalta palattuaan hänellä oli ollut elämännälkä. Juoksuhaudoissa hän oli hellinyt ajatusta kotiinpaluusta. Junan saapuessa asemalaiturille siellä ei ollut ketään odottamassa.

Vaikka rauha koitti, Vlad vietti edelleen yönsä taistelukentällä. Sota ei päästänyt otteestaan.

Työtä oli riittänyt sodan raunioittamassa Leningradissa, jota rakennettiin talkoilla. Päivät Vlad puursi tehtaalla. Illat, pyhät ja lomamat hän kunnosti kattoja ja takoi rännejä.

Anouskan hän kohtasi tehtaan kanttiinissa. Esimies oli todennut, että teistä voisi olla kumppania toisillenne. Tytär syntyi ja oma asuinhuonekin järjestyi kärsivällisen odotuksen jälkeen.

Elämä osoittautui hyväksi.

Vladin kämmenet lepäsivät pöydällä valkoisen paperiarkin äärellä. Hän henkäisi raskaasti, suoristi asentoaan. Nuorena unohtaminen oli ollut helpompaa. Vanhuuden ja yksinäisyyden keskellä ei ollut enää voimaa torjua apeita ajatuksia.

Siperia 2010

Pitsireunuksinen valkoinen liina peitti pienen pöydän. Aila sitoi hytin valoverhon ikkunan pieleen – näkymä laajeni. Hän avasi pussin venäläisiä konvehteja ja asetti pöydälle ison teelasin. Sitten hän istahti omalle pedilleen.

Aila tunsi, kuinka Siperian juna kiihdytti tasaisesti. Vaunuisäntä kävi tuomassa lisää kuumaa vettä. Seuraavan lasin hän saisi hakea itse käytävän samovaarisäiliöstä.

Pieni vetolaukku nojasi seinää vasten. Hytin ovea hän piti varovasti raollaan, siten että se ei houkutelut ketään sisään mutta mahdollisti käytävällä kulkevien matkustajien seuraamisen.

Ikkunasta saattoi seurata ohi kiitäviä rapistuvia kerrostaloja. Ruostuneet varastokopit tönöttivät ikuisessa hajaannuksessa kiskojen vierustan joutomailla. Monesti paikatut putket kulkivat maan pinnalla kohoten ajoteiden ja pihojen sisääntulojen kohdalla monen metrin korkeuteen, muodostaen jättimäisiä portteja. Ensisilmäyksellä näkymä oli Ailasta selittämättömän ruma, mutta silmä tottui mitä kauemmin maisemaa seurasi.

Kun illan sininen hetki oli ohitse, ikkunan läpi erotti yhä vähemmän. Lopulta Aila näki vain oman kuvansa. Tietoisuus, että ulkona oli Siperia, voimisti ikkunasta huokuvaa pimeyttä.

Junan sisällä oli tukalaa. Kävellessään tilaisuuden tullen pysähdyspaikkojen asemalaitureilla hän tunsi kuinka Siperian kylmyys ja pakkanen kiristyivät matkan edetessä. Pahinta oli lakeuksilla ujeltava viima, joka puhalsi esteettömästi.

Etäisyys ja muutos totutusta sai Ailan mielen liikkeelle. Hänen ajatuksensa vaelsivat Berliiniin. Hän oli monesti viipyillyt sotaa edeltävissä vuosissa, eläen ne uudelleen. Vuosi 1938 oli luvannut niin paljon hänelle ja Franzille. He olivat haaveilleet omasta asunnosta Berliinissä.

Avioliittohakemuspaperit oli lähetetty viranomaisten hyväksyttäväksi. Franz halusi neljä lasta, Aila kaksi. Neljällä lapsella olisi kuitannut nat-sihallinnon antaman perhelainan.

Aila rypisti tyhjän konvehtikäreen tiukaksi palloksi. Hänen leuka-pielensä kiristyivät aavistuksen.

– Niin hyväuskoisen typerää ja surullista.

Hän painoi päänsä hytin seinää vasten. Kiskojen vaimea tärinä kiiri takaraivon kautta päälakeen ja virtasi selkärankaan. Metallikuoren takana levittäytyi ikuinen Venäjä. Satoja kilometrejä koivumetsää, kolmesataa kilometriä havumetsää, kaksisataa kilometriä jäätyntä lumista suota. Ehkä jossakin oli harvakseltaan tallottu tie ja mökkipahanen, jonka ikkunasta loisti valonkajo pimeyteen.

Tätä ainokaista rataa pitkin Franz oli tuotu Siperian sotavankileirille. Edelleen yön pimeys oli sama, pakkasen tappava kylmyys oli sama, tähtien asema ja kuu olivat samat, raiteiden kallistumat, vaunun heilahdukset olivat samat, mutta ajassa Franz oli matkannut kuusikymmentäviisi vuotta häntä edellä.

Viimein hän oli Siperian arolla, jota kymmenien vaunujen pituiset vankijunat olivat halkoneet.

Hans, Ailan ja Franzin yhteinen tuttava Berliinistä, kertoi gulagista palattuaan kuinka saksalaisia sotavankeja oli kyyditty karjavaunuissa kohti tuntematonta ilman ruokaa ja juomaa. Talven tultua miehet olivat epätoivoissaan kietoneet sotilaspalttoonsa nälkiintyneiden vartaloidensa ympärille. Pään suojaksi oli käärittö rättejä. Hans oli kuvaillut kuinka he – haavoittuneet ja aliravitut vangit – olivat näyttäneet sääliä kerjäläislaumalta. Kaukana niistä uljaista sotilaista, joille kansanjoukot hurrasivat ja joiden marssia valloitetut kansat tasoittivat kukkasin.

Aila avasi käsilaukkunsa. Venäjän sodan syttyessä kaikki oli tuntunut oikeutetulta. Hitler vakuutti, että jo joulu vietettäisiin kotona. Aila ja Franz olivat uskoneet – miksi eivät?

Ailan sormet koskettivat ajan haurastamaa kuvaa. Siinä Franz seisoi ja hymyili sotilastovereidensa ympäröimänä. Tuuli oli tuivertanut miehen hiukset otsalle, leuka ajettu ja sängetön. Aila hiveli etusormellaan kuvan pintaa, kuten hän oli hellinyt Franzin korvan nipukkaa, poskea ja leukalinjaa. Hän tunsu kaipausta, mutta enää siihen ei sekoittunut katkeruutta. Kuvassa miehen silmät olivat auringon valosta sirrillä. Päivä

oli ollut kaunis, taivaalta erottui vain pilvenhattaroita. Vihreä univormu laskeutui moitteettomasti. Oikeanpuoleisella miehellä roikkui rautaristi kauluksessa sekä kaksi urhoollisuusmitalia rintamuksessa. Kädessään tuo toinen mies piteli kiikaria siten, että vasemman nimettömän vihkisormus näkyi. Tuollaisen sormuksen Aila olisi halunnut pujottaa Franzin nimettömään.

Franz ei ollut saanut kunniamerkkejä tai ainakaan hän ei ollut niistä kertonut. Ailaa hymyilytti. Ei Franzista ollut sotasankariksi, hyväksi isäksi ja puolisoksi kylläkin.

Kuvan taakse Franz oli kauniilla käsialallaan kirjoittanut ”Vuosi 1944...” Loppuosa oli nirhaantunut pois. Kuva oli tullut tuon kevään kirjeen mukana.

Aila muisti kulmien alta luodun katseen ja hieman kumarassa olevan pään. Sellainen oli Franz.

Hans kertoi, kuinka muutama vangiksi päätynyt sotilaslääkäri yritti parhaansa helpottaakseen haavoittuneiden tuskaa. Aila tiesi, että ponnistelu oli turhaa ilman lääkkeitä, saastan keskellä. Puna-armeija ei ollut mitenkään valmistautunut vankien vastaanottoon.

Hansin mukaan Franz oli matkannut junalla leiriltä toiselle ja ollut onnekkaampi kuin ne, jotka kahlasivat polveen tai jopa vyötäisiin ulottuvassa lumihangessa. Pakkasessa loppu koitti nopeasti, jos uupui tai edes levähti hetkeksi. Venäläiset vanginvartijat potkivat tummapalttaisia koppuraan jäätyneitä ruumiita tien vierustaan ankarasti kiroillen, jotta muiden marssijoiden matkaaminen ei estyisi. Jäiset ihmisraadot merkkasivat marssireittiä vain hetken, ennen kuin Siperian viima kinnosti lumen niiden päälle. Valkoinen vaippa verhosi kaiken seuraavaan kevääseen asti.

Sota loppui ja rauha solmittiin vuonna 1945. Aina kun kirjeluukku kolahti tai ulko-ovi aukesi, Ailassa heräsi odotus, joka kuoli kuitenkin nopeasti. Häneltä kesti kauan nitistää toivo. Se sinnitteli sitkeästi senkin jälkeen, kun Neuvostoliiton armahtamat leiriläiset olivat palanneet kotiin.

Juna halkoi pimeyttä. Aila katsoi heijastumaansa ikkunasta, näki vuosikymmenten tuoman iän kasvoillaan ja hymyili. Saisiko hän viimein tietää mitä Franzille oli tapahtunut?

Berliini 2010

Kaksi valkoista lintua lensi kirkuen taivaan poikki. Hans erotti niiden siiveniskut ja katsoi, kuinka linnut asettuivat pitkään liitoon. Aamu-usva verhosi maan ja metsänrajan. Enempää Hans ei sellinsä ikkunasta nähnyt.

Hän oli herännyt jo kello neljä ja odotti aamun sarastusta.

Häntä hymyilytti eilisen muisto. Pikku Sebastian, hänen lapsenlapsenlapsensa, oli kiivennyt syliin ja tarttunut pulleilla käsivarsillaan häntä kaulasta.

– *Gib deinem Uropa einen Kuss!* Ingrid-tytär oli nauranut ja Sebastian oli pussannut märällä suullaan Hansia poskelle. Hans hiveli kohtaa. Ingrid oli nyt jo isoäiti. Sodan jälkeiset vuodet olivat menneet nopeasti.

Sota oli tullut jälleen hänen uniinsa.

Hans oli huomannut kaulakorun heti Ingridin istahdettua tuolille. Tyttären paitapuseron ylimmät napit olivat auki ja koru pilkisti kaulusten lomasta.

– Tässä on puku oikeudenkäyntiä varten. Hain sen pesulasta.

Hans ei ollut kiinnittänyt pukuun huomiota vaan seurasi ametistin välkähtelyä Ingridin kaulalla. Ingrid oli huomannut katseen.

– Muistan kun löysin pienenä tämän mummin korulippaasta. Se oli hänen aarteensa. *Oma* sanoi, että olit lähettänyt sen hänelle, kun palasit etulinjaan vuonna 1944. Koru oli hänen yhteytensä ainoaan poikaansa, joka oli hengissä. Nyt tämä koru on minun rakas muistoni isoäidistä.

Hansista tuntui kuin sähköisku olisi lävistänyt hänen kehonsa. Äkkiä hän seiso i Varsovan gheton pääkadulla ja pyyhki syysauringon hio-tamaa otsaansa.

– *Arvoisa herra sotilas, ostakaa isoäitini koru. Taidokasta kulta-sepäntyötä viime vuosisadan Pariisista, nainen ojensi laihaa kättään jalkakäytävän rajasta ja tapitti anovasti nälän suurentamalla silmillään.*

Nenäliinan päällä katukäytävällä olivat posliinikuppi, miesten kello ja vihkisormus. Pelkkä potkaisu, saappaan heilahdus ja naisen elinkeino olisi pyyhkäisty pois, eikä kukaan tulisi kyselemään teon oikeutusta. Naisen kynnenaluset olivat lian mustaamat, mutta kultainen ametistiriipus sädehti niiden otteessa.

– Sanokaa hinta, ihan mitä vain, ruokakin kelpaa, juutalainen aneli.

Säälistä Hans viskasi naiselle muutaman ryppyisen setelin, jotka oli taskunpohjalta löytänyt. Korun hän ajatteli antaa Judithille merkiksi sitoumuksesta, mutta unohti. Kun tieto kuljetuksen ohjaamisesta Auschwitziin tuli, Hans oli kiirehtinyt Umschlagplatzille. Kaikkien tuhansien itään siirtyvien keskeltä hän poimi Judithin katseen. Kun härkävaunun salpa kolahti, hänessä särkyi jotain lopullisesti.

– Papa, Papa, Ingrid oli heiluttanut kättään hänen kasvojensa edessä.

– Minne sinä taas katosit? Tytär ihmetteli Hansin katsetta, mutta havahtui äkisti seuraamaan Pikku Sebastianin etäänntyviä juoksuaskelia.
– Älä mene sinne, tule Oman syliin! Katso mitä täällä lelukassissa on sinulle.

Hans palasi taas nykyhetkeen ja muisti istuvansa pyörätuolissa vankilan vierashuoneessa.

Hän katseli sellin ikkunaa. Linnut olivat lentäneet pois.

Häntä askarrutti tulevan oikeudenkäynnin loppupuheenvuorot. Jaksaisiko hän elää kaiken läpi uudelleen. Muistelu oli niin ahdistavaa. Tehtyä ei saanut tekemättömäksi. Hän ei ollut puhunut kenellekään sotavuosista. Hänen uhrauksillaan ja menetetyllä nuoruudellaan ei ollut sankaruuden auraa, vain salatun häpeän tunne.

– Isä, mitä sinä teit sodassa, olitko sinä Auschwitzissa? Ingrid oli edellispäivän vierailullaan kysynyt. Hans oli pysynyt vaiti. Hän ei halunnut siirtää lapsilleen taakkaansa. – Puhu minulle, et voi vain vaieta, Ingrid oli tivannut.

Sitten hän oli kertonut sen, mitä tytär halusi kuulla ja sen, mitä hän itse halusi muistaa. – Kyllä minä olin rintamalla, ghetossa ja Auschwitzissa. Mutta minä en tappanut ketään.

Hans nosti oikean kätensä vasempaan kainaloonsa ja tunnusteli. Siellä oli arpi. Hän oli puna-armeijan vankina polttanut SS-tatuointinsa. Hän muisti, kuinka Sebastian oli kerran juossut vallattomasti kikattaen, pikkuiset maitohampaat pilkistäen hänen syliinsä ja huomannut arven ensimmäistä kertaa. Pojan ilme oli valahtanut myötätuntoiseksi ja hän oli koskettanut sormellaan arpea. – Onko ukkia koskenut?

– Raamatussa sanotaan, että isien synneistä vapautuu vasta kolmannessa sukupolvessa.

Naushki 2010

Aila laskeutui junasta Naushkin asemalaiturille. Hän tuki keppiinsä, eteni hitaasti, kaatumista varoen. Pitkä luminen laituri johti asemarakennuksen suojaan.

Kylä asettui hiljaisen tien molemmin puolin. Ihmisiä ei näkynyt. Lumikinokset painoivat puutalojen kattoja, joiden rännikouruista roikkuivatavia jääpuikkoja. Tuollaisia Aila oli nähnyt lapsuudessaan. Niitä he penskat imeskelivät kuin nekkua.

Stalinin patsas oli sahattu poikki, vain sen ruostunut jalusta törrötti aseman edustalla. Oikealla puolella avautui patseerauspuisto, jonne oli pystytetty toisen maailmansodan voitonpäivän muistomerkki. Lumen alta pilkkottivat muoviset ruusukkeet ja kranssit.

Kylän ainoa hotelli sijaitsi asemaa vastapäätä. Sen aulaan astuttuaan Aila hönki lämmintä hengitystä sormiinsa, jotta ne vertyisivät avaamaan takinnappeja. Vastaanottovirkailijana toimiva kuvankaunis tyttö taisi Ailan hämmästykseksi saksaa.

Narisevat portaat veivät huoneeseen 202. Pieni, tummanruskein viullevykalusteinen sisutettu huone huokui niin voimallista lämpöä, että Aila yritti etsiä patterista termostaattia. Sitä ei ollut. Hän ei kestäisi tällaista kuumuutta, joten hän avasi ikkunan raolleen. Hän katseli naapuruston huteria mökkejä.

Puutalossa kirjoituspöydän takana istui pyylevä virkailija juoden teetä. Paksut hiukset oli tupeerattu muhkeaksi nutturaksi. Nainen ilahtui – viimein hänellä olisi asiakas. Hän asteli puisen tiskin luo kietoen hapsullista huiviaan tiiviimmin ympärilleen.

Ruskea paksu kansio tuoksui vanhalle. Aila käänteli sivuja ja katseli nimelistaa läpi. Kymmeniä ihmiskohtaloita jokaisella sivulla. Franz... nimeä ei löytynyt. Virkailijan hymy kapeni surumieliseksi myötätunosta. Aila pudisti päätään ojentaen kansion takaisin.

– *Moment, moment*, nainen kiiruhti ja poimi toisen kansion hyllystä. Ailan sormi juoksi rivi riviltä, kunnes pysähtyi...

I OSA

Helsinki 1917

Josif Vissarionovitš Džugašvili ontui jalkaansa. Raskas, verkkainen askellus kiviportaalta toiselle lähetti kumean kaiun, joka kiiri kauas Helsingin työväentalon jylhässä portaikossa.

Kivinen jugendlinna oli komea näky keskellä Hakaniemen puutaloja. Silti Josifin mielestä Pietarissa ja Moskovassa oli kaikki moninkertaisesti suurempaa, Helsinki avautui niiden rinnalla vähäisenä maaseutukaupunkina. Graniittinen työväenpalatsi oli silti kieltämättä vaikuttava osoitus työläisten ponnistuksesta näin vähäpätöisessä paikassa.

Hän oli aiemmin käynyt Suomessa Tampereella, missä hän kohtasi ensimmäisen kerran jumaloimansa Leninin. Mikä pettymys se olikaan hänelle ollut, nähdä jättiläisen sijasta tavallinen heikkohiuksinen mies, joka saapui ajoissa kokoukseen ja jutusteli edustajien kanssa.

Josifista suurmiehen tuli käyttäytyä valtiaan tavoin, antaa odotuttaa itseään. Kun johtaja myöhästyi, ihmiset pidättelivät henkeään, jännittivät tämän saapumista.

Vallankumoustopoverien keskuudessa Kobassa nähtiin olevan jotain pelottavaa. Hän oli pienikokoinen tumma mies, kasvot isorokon arpeuttamat, lyhyeksi leikattu musta tukka ja viikset kuin harjakset. Rampautunutta kättään hän piilotteli taskussa tai selän takana. Se jokin oli hänen hymynsä ja oudon keltaiset silmänsä. Keskustelukumppanista tuntui kuin Koba kykenisi lukemaan hänen alhaisimmatkin ajatuksensa.

Josifin korviin oli kantautunut, että jopa Lenin hämmästeli hänen kykyään löytää yhteinen kieli rikollisten kanssa. Roistot alistuivat hänelle oudolla voimalla. Tuosta taidosta puolue hyötyi, sillä se toimi maan alla ja rahoitti politiikkaansa ryöstöin.

Nyt vallankumous oli totta, mutta Koba kirosi itseään. Kuinka hänestä oli tullut näin sääliittävä, häikäilemättömästi hyväksikäytetty typerys,

että hänet voitiin lähettää maaseutuprovinssiin puhumaan, kun Petrogradissa jaettiin vallankumouksen hedelmiä.

Hän oli ollut Leninille ja Trotskille lojaali, mutta nyt nuo omahyväiset intellektuellit yrittivät sysätä hänet syrjään tarpeettomana.

Josif vannoi mielessään, että hän ei enää tekisi mitään toisten puolesta, palvelisi vain itseään.

Trotskin hän pistäisi maksamaan. Tämä oli panetellut häntä värittömäksi byrokraatiksi, keskinkertaisuudeksi, jolle ei voinut antaa mitään roolia vallankumouksessa. Josifin mielestä Trotski itse oli varsinainen lörpöttelevä operettikomentaja, joka pikkumaisesti pilkkasi häntä liikkeestä puserosta tai rikkinäisistä kengistä. Trotski ei edes tuntenut työläisiä.

Vaatimaton vaatetus herätti arvostusta ja antoi aidon vallankumouksellisen uskottavuuden. Sen Koba oli oivaltanut kierteässään puhumassa opintopiireissä.

Äiti oli toivonut pojastaan maalaispappia ja lähettänyt hänet hengelliseen seminaariin, mutta Koba ei halunnut kirkon palvelijaksi. Hän halusi oman seurakunnan, jossa ortodoksisuuden syrjäytti kommunismi. Uskonnolliset opit sopivat marxismiin. Köyhiä ja riistettyjä piti palvella, rikkauksien epäoikeudenmukaista jakautumista vastustaa. Oikeudenmukaisempi valtio koittaisi. Jeesuksen sijasta hänen kasvonsa komistaisivat ristinsaattoa ja ikonostaasia. Ihminen syntyisi uudelleen – kunnan kommunistiksi.

Marxismi todisti, että hänen nöyryytetty sosiaalinen asemansa yhteiskunnan häntäpäässä oli väärin, ja hänellä oli oikeus korjata asia itse.

Tällaisella kostealla kelillä kättä vihloi. Se herätti muistikuvan seminaarin karttakeppikurista. Opettaja oli istuttanut häntä paikallaan, liikahtamatta kädet pulpetilla, vaatien katsomaan silmiin. Jos hänen katseensa herpaantui, opettajan karttakeppi oli iskenyt sormille. Se sattui.

Tuolloin hän oivalsi itsepintaisen tuijotuksen voiman. Jokainen toveri tiesi, että hänen keltaisten silmiensä edessä piti varoa räpyttelyä ja pälyilyä. Se kertoi huonosta omatunnosta.

Rappuset päättyivät.

Tänä marraskuisena iltana hän innostaisi Suomen työläisiä maailmanvallankumoukseen. Huomenna hän palaisi Petrogradiin. Hän ei antaisi periksi, vaan voittaisi valtataistelun.

Historia avautuu ihmiskohtaloiden kuvauksessa.

Päivi Lipposen romaani vie lukijan Euroopan suurten murrosten, aatteiden ylivallan ja maailmanpalon vuosiin 1917-1945. Romaani käsittelee äärimmäistä aihetta: hiljaista sopeutumista vähittäiseen kehitykseen, joka johtaa lopulta rikoksiin ihmiskuntaa vastaan.

Ihmisyyden vuoksi -romaanin Timo toimii punajohtajana Helsingin repeytyessä kahtia kansalaissodan taisteluissa. Myöhemmin hän siirtyy Neuvostoliittoon rakentamaan kommunismia. Tytär Aila päätyy 1930-luvulla Berliiniin asumaan juutalaisperheessä, joka joutuu vaihe vaiheelta ahtaammalle - ja lopulta siirretyksi Varsovaan ghettoon - natsivallan säätäessä uusia lakeja. Perheen tyttärtä kuitenkin ihailee Hitler-jugendissa kasvanut Hans, joka järjestää rakkaalleen ruokaa siitä huolimatta, että juutalaisten auttamisesta on säädetty kuolemanrangaistus.

Romaani on faktafiktiota; sen tapahtumat, ihmiskohtalot ja suuri osa repliikeistä viittaavat dokumentoituihin aineistoihin, joista on teoksessa kattava lähdeluettelo.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-43357-7